

**КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОBOB'ЯЗКУ
НЕ ЗАПОДІЮВАТИ ШКОДУ ПРИРОДІ, КУЛЬТУРНИЙ
СПАДЩИНІ, ВІДШКОДОВУВАТИ ЗАВДАНІ ЗБИТКИ
В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ**

Кириченко Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри «Політологія та загальноправові дисципліни»

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Конституція України сформулювала нову світоглядну парадигму взаємин суб'єктів у системі суспільних відносин «людина-суспільство-держава». Тобто поряд із правами і свободами закріплено ряд важливих обов'язків людини. Обов'язки є вагомим елементом механізму стабільності в суспільстві, одним із чинників забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також виступають одним із засобів реального забезпечення демократичних перетворень у державі. При цьому М. І. Кагадій обов'язки розглядає як: 1) міру належної суспільно необхідної поведінки та демократії; 2) риси способу життя; 3) ланку в механізмі правового регулювання; 4) одну з частин юридичного статусу особи; 5) засіб формування моральної та правової свідомості громадян; 6) фактор зміцнення законності і правопорядку, дисципліни та організованості; 7) гарантії здійснення прав людини і громадянина [1, с. 167].

З огляду на необхідність духовного відродження України, надійного збереження та розумного використання її культурних цінностей і навколишнього природного середовища Конституція України в ст. 66 закріпила положення, відповідно до якого «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки» [2]. Тобто в цій конституційній нормі фактично йдеться про три конституційні обов'язки кожної людини, а саме: 1) обов'язок не заподіювати шкоду природі; 2) обов'язок не заподіювати шкоду культурній спадщині; 3) обов'язок відшкодовувати завдані збитки природі та культурній спадщині. Ці обов'язки представлені як активною, так і пасивною складовою, де пасивна складова припускає обов'язок утриматися від дій, які заподіюють шкоду природі та культурній спадщині, а активна складова міститься в обов'язку здійснювати дії щодо попередження шкоди, поновлення навколишнього середовища та відшкодування завданих збитків

[3, с. 437-438]. Але, як зазначила Н. Г. Шукліна, аналізована стаття Конституції України викладена в досить схематичній та гранично короткій формі [4, с. 307].

Ретельний аналіз положень норм конституцій європейських держав, в яких закріплено вимогу щодо захисту й зберегання природи, свідчить, що в абсолютній більшості з них вживається термін «навколишнє середовище». Так, у п. 1 ст. 45 Конституції Іспанії підкреслено, що «усі мають право на сприятливе для розвитку людини навколишнє середовище та зобов'язані його зберігати» [5], а в п. 2 ст. 44 Конституції Словаччини записано, що «кожен зобов'язаний берегти та поліпшувати навколишнє середовище і культурну спадщину» [6]. І тільки в Конституції Хорватії на конституційному рівні вживаються два терміни: «природа» та «навколишнє середовище». При цьому слід наголосити, що термін «навколишнє природне середовище» використовується й в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., який охоплює збереження природних ресурсів (у тому числі як залучені до господарського обігу, так і невикористані в народному господарстві земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність тощо), генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природно-заповідних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [7].

Обов'язок охороняти культурну спадщину, що передбачений ст. 66 Конституції України, перш за все, спрямований на збереження матеріальних і духовних цінностей Українського народу, його історичних надбань. Згідно Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року, культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [8]. У той же час деякі науковці поняття «культурна спадщина» визначають як надбання матеріальної та духовної культури людства, що успадковується від попередніх поколінь та є засобом піднесення духовності, єднання людей навколо вічних цінностей добра і краси [9, с. 10] та як сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення [10, с. 430–431]. При цьому варто звернути увагу на те, що Україна, так само як і Грузія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Чорногорія на конституційному рівні закріпили термін «культурна спадщина». Водночас у п. II ст. 40 Конституції Азербайджану і в ст. 46 Конституції Іспанії використовуються терміни «історична, культурна і духовна спадщина» та «історична, культурна і художня спадщина», а в ч. 1 ст. 89 Конституції Сербії проголошено, що «кожен зобов'язаний

берегти пам'ятки природи і наукову, культурну та історичну спадщину, а також цінності, що мають суспільний інтерес, відповідно до закону» [11]. Крім цього, законодавці Азербайджану, Латвії, Молдови, Словаччини, Словенії і Чехії додатково зобов'язують кожного берегти та охороняти пам'ятки історії і культури.

У ст. 66 Конституції України також зафіксовано припис щодо встановлення відповідальності за заподіяну шкоду, тобто відшкодувати завдані збитки, що є властивим і для деяких конституцій європейських держав, зокрема Іспанії, Естонії, Польщі, Словаччини та Чехії. Так, у § 53 Конституції Естонії вказано, що «кожен зобов'язаний дбайливо ставитися до життєвого і природного середовища та відшкодувати завдані ним навколишньому середовищу збитки. Порядок відшкодування збитків встановлюється законом» [12, с. 609].

Досліджуючи обов'язок кожної людини не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані збитки варто наголосити, що Україна ще в 1988 р. ратифікувала Конвенцію про охорону культурної і природної спадщини, яку схвалила ЮНЕСКО в 1972 р., і тим самим взяла на себе обов'язок охороняти культурну спадщину свого народу, яка є складовою частиною всесвітньої культурної спадщини, на основі загальноєвропейських принципів міжнародного права. І тому, згідно з ч. 5 ст. 54 Конституції України, «держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами» [2]. Аналогічні норми на конституційному рівні закріпили Латвія, Сербія, Словаччина, Словенія і Чорногорія, але законодавці цих держав, на відміну від України, розмістили їх у тих статтях своїх конституцій, де йдеться про обов'язок охороняти та зберігати культурну спадщину.

Отже, враховуючи вищевикладене, а також позитивний досвід європейських держав щодо конституційного регулювання обов'язку кожної людини не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані збитки пропонуємо привести положення ст. 66 Конституції України відповідно до міжнародних стандартів.

Література:

1. Кагадій М. І. Поняття конституційних юридичних обов'язків людини та громадянина. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ, 2002. Вип. 15. 608 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 540 с.

4. Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики): монографія. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 424 с.

5. Конституція Королівства Іспанія від 29 грудня 1978 р. URL: <http://vivovoco.rls>.

6. Конституція Словацької Республіки від 1 вересня 1992 р. URL: <http://www.concourt.sk>.

7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХП. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 1991. № 41. Ст. 546.

8. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III. *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 2000. № 39. Ст. 333.

9. Культурна спадщина людства: збереження та використання: навч. посібник / В. І. Акуленко, І. П. Магазинщикова, М. І. Мозир, О. О. Тарасенко; за ред. І. П. Магазинщикової. Львів, 2002. 234 с.

10. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2001. Т. 3. 792 с.

11. Конституція Республіки Сербія від 30.09.2006 р. URL: <http://www.parlament.gov/content>.

12. Конституція Естонської Республіки від 26 червня 1992 р. URL: <http://www.riigientaja.ee>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-462-0-33>

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО СВІТУ

Климович Владислав Андрійович

аспірант

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу передбачена ст. 245 КК України. За даною